

fileri kısaltmış, onun eserinin kenarında yer alan tarih mısralarına ve şecerelere kendi eserinde yer vermemiştir. Bu eserin, şeyhülislâmlık müessesesi hakkında kısa bir önsöz ve içindekiler kısmı eklenmek suretiyle tıpkıbasım olarak da neşri yapılmıştır (İstanbul 1978).

BİBLİYOGRAFYA :

Müstakimzâde, *Devha-i Meşâyihi-i Kibâr (Devhatü'l-meşâyihi)*, İÜ Ktp., TY, nr. 1206, 1878, 6209; Ayıntâbî Mehmed Münîb, *Zeyl-i Devhatü'l-meşâyihi*, Süleymaniye Ktp., Âşir Efendi, nr. 241/4, 251/4; Bağdatlı Vehbi, nr. 1148/5; Süleyman Faik Efendi, *Zeyl-i Devha-i Meşâyihi*, Süleymaniye Ktp., Ali Emîrî, nr. 1085; Mektûbizâde Abdülâziz Efendi, *Zeyl-i Devha-i Meşâyihi*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2267; Ahmed Rifat Efendi, *Devhatü'l-meşâyihi maa zeyl*, İstanbul, ts.; *Sicill-i Osmânî*, III, 340; *Osmanlı Müellifleri*, III, 7; *TCYK*, tür.yer.; Babinger (Üçok), s. 345, 374, 383, 394; Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 370-373; Ahmed Özel, "Ayıntâbî Mehmed Münîb", *DİA*, IV, 246.

MEHMET İPŞİRLİ

DEVHATÜ'n-NÜKABÂ

(دوحة النقا)

Topal Rifat Efendi'nin
(ö. 1293/1876)

nakîbüleşraf biyografilerine
dair eseri.

Hz. Peygamber'in soyundan gelmeleri ve ilmiye sınıfına mensup olmaları sebebiyle nakîbüleşrafların ulemâ arasında seçkin bir yeri olmuştur. Ancak devlet protokolünde en ön sırada bulunmalarına karşılık merkez bürokrasisinde önemli yerleri olmadığı için biyografileri sade bir şekilde kaydedilmiştir. Nakîbüleşrafların biyografilerine önceleri *eş-Şekâ'îku'n-nu'mâniyye* ve zeyillerinde diğer ulemâ arasında yer verilmiş, ayrıca şair olanları şuarâ tezkirelerinde zikredilmiştir. Sadece nakîbüleşrafların biyografilerini ele alan ilk müstakil eser, Sahaflar Şeyhizâde Esad Efendi'nin yeğeni Ahmed Nazif Efendi'nin (ö. 1275/1858-59 [?]) *Riyâzü'n-nükabâ* adlı kitabıdır. *Devhatü'n-nükabâ*'nın kaynağı olan bu eserde, ilk nakîbüleşraf (900/1494) Seyyid Mahmud Efendi'den 1250'de (1834) bu makama getirilen Seyyid Abdürrahim Efendi'ye kadar elli altı nakîbüleşrafın biyografileri yer almaktadır (ayrıca bk. RİYÂZÜ'n-NÜKABÂ).

Ahmed Rifat Efendi, *Riyâzü'n-nükabâ*'yı bazı küçük değişikliklerle aynen alıp burada mevcut elli altı nakîbüleşrafa kendi zamanına kadar gelen altı nakîbüleşrafı daha ekleyerek Seyyid Mahmud Efendi'den Seyyid Mehmed İlmî Efendi'ye ka-

dar altmış iki şahsın biyografisini ihtiva eden eserini meydana getirmiştir. Taş baskısı olarak İstanbul'da basılan (1283) bu eserin başında nakîbüleşrafların adları, ay ve gün olarak tayin, azil, vefat tarihleri ve kabirlerin bulunduğu yerler bir liste halinde verilmiştir.

Eserin uzun dîbâcesinde özellikle seyyidlerin fazileti, Osmanlı sultanlarının seyyidlere verdiği değer sebebiyle komşu devletlerden birçok seyyid ve şerifin Osmanlı diyarına akın ettiği belirtildikten sonra nakîbüleşraflık kurumunun Osmanlı Devleti'nde Yıldırım Bayezid zamanında ortaya çıkışı ile II. Bayezid devrinde müessesenin yerleşmesine ve kısa tarihçesine temas edilmiştir. Burada ayrıca nakîbüleşrafların biyografilerinin hazırlanmasında büyük çaba sarfettiğini belirten müellifin, eserinin orijinal olmadığını söylemekle birlikte esas aldığı Ahmed Nazif Efendi'den ve *Riyâzü'n-nükabâ*'sından hiç bahsetmemesi dikkat çekicidir. Eserde hepsi de ilmiyeden olan nakîbüleşrafların memuriyetleri zikredilmekte, nakîbüleşraflık kurumunun işleyişine, aksayan yönlerine, protokoldeki yerine dair bilgiler verilmektedir. Bu haliyle eser, anlaşılabilir bir dille yazılmış olmakla birlikte kuru bir biyografi kitabı mahiyetindedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed Rifat Efendi, *Devhatü'n-nükabâ*, İstanbul 1283; Ahmed Nazif Efendi, *Riyâzü'n-nükabâ*, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 4590; Esad Efendi, nr. 2275, 2276; *TCYK*, s. 623-625, nr. 411; Uzunçarşılı, *İlmiye Teşkilâtı*, s. 161-172; Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 373-374.

MEHMET İPŞİRLİ

DEVİR

(الدور)

Ölen bir kimsenin bazı ibadetlerle ilgili borçlarının düşürülmesi (ıskat) için fakirlere fidyeye ödenmesi sırasında başvurulan bir uygulama

(bk. ISKAT).

DEVİR

(الدور)

Bir şeyi dolaylı bir şekilde yine kendisiyle tarif ve ispat etme anlamında mantık ve felsefe terimi.

Arapça'da devr masdarı "dairevî bir hareketle dönmek, dolanmak; bir şeyin kısa veya uzun bir hareketten sonra ilk durumuna dönmesi" gibi anlamlara gel-

mektedir. Genellikle bu kelimenin "dönmek ve râci olmak" şeklindeki aslı mânası esas alınarak çeşitli ilim dallarına ait terimler oluşturulmuştur. Meselâ klasik astronomide devir, düzenli ve periyodik olarak tekrarlanan semavî olayların başlangıç ve bitişleri arasında geçen süreyi ifade eder. Tarih ilmi açısından zaman tesbiti yapmak amacıyla tarih ve takvim kavramları yanında devir tabiri de kullanılmış; ayrıca geçmişteki belirli dönemleri ifade etmek üzere çok meşhur bazı şahıs ve olaylar öne çıkarılarak Maden devri, İskender devri, Lâle devri gibi itibarî devirlerden söz edilmiştir. Türk müzik eserlerinde kullanılan her ölçüye de devir denir. Ayrıca bu terim usul ve peşrevlerdeki "hâne" karşılığı olarak da kullanılır. Genellikle büyük ölçüler ve peşrevler için geçerli olan devir devr-i hindî, devr-i kebîr, devr-i revân, devr-i tûran gibi usullerin de adlarını teşkil eder.

Mantıkta devir, "biri diğeriyle tanımlanabilen iki tarif, ispatı birbirine bağlı iki önerme ve birinin varlığı diğeriyle bağlantılı iki şart arasındaki ilişki" anlamlarına gelir. Devir bu ilimde genellikle bir tarif veya kıyas hatasını aksettiren terim olarak devr-i bâtil (fâsîd daire) şeklinde ve çoğunlukla teselsül kelimesiyle birlikte kullanılır. Teselsül ise mümkün varlıkların, sebep-sonuç ilişkisi içinde sonsuza kadar geriye doğru zincirleme sürüp gitmesidir. Aynı olumsuz sonucu veren, çözüm getirmeyen durumların tekrarlanması ve sürdürülmesi halini ifade etmek için kullanılan döngü ve kısır döngü kavramları devrin günümüzde mantık terimi olarak karşılığı sayılmaktadır. Devir Batı dillerinde totoloji kelimesiyle ifade edilmektedir. Konuyla ilgili bazı terminoloji sözlüklerinde devrin daha çok, eski tabirle "mûsâdere ale'l-matlûb" anlamına gelen, bir şeyin kendi kendinden önce var olması gibi mantıkî bir hatayı gerektiren ve devr-i tekaddümü denilen çeşidi üzerinde durulur. Bu terimin, birinin tasavvuru aynı anda diğerinin de tasavvuru zorunlu kılan (baba-oğul gibi), dolayısıyla mantıkî bir yanılğı ihtiva etmeyen devr-i izâfî (maî) adlı bir çeşidi yanında, aldığı şekle göre devr-i müsarrah, devr-i muzmer, devr-i ilmî ve devr-i müsâvî gibi çeşitlerinden de söz edilir.

İslâm düşünce tarihi boyunca Allah'ın varlığını ispat etmek (isbât-ı vacib) gayesiyle kelâmcılar tarafından, "evrenin yaratılmışlığı ve her yaratılmışın da bir ya-